

GİRİŞ

ARİF BİLGİN
Bölüm Editörü

Tarih ilminin nispeten geç denilebilecek bir zamanda ilgi duymaya başladığı bir alanı toplumsal hayat oluşturur. Dünyanın çoğu ülkesinde olduğu gibi, Türkiye’de de modern tarih araştırmaları ağırlıklı olarak siyasi tarih çalışmalarıyla başlamıştır. XX. yüzyılın ikincisi yarısına gelindiğinde ise, özellikle Annales Okulu’nun etkisiyle, tarihçilerin ilgi alanları genişlemiş, kurumlar ve kültür merkezli çalışmaların rağbet gördüğü bir sürece girilmiştir. Yüzyılın sonlarına doğru yeni araştırma sahalarına yönelik merak ve incelemeler daha da gelişmiştir. Artık Türkiye’de tarihçiler, toplum ağırlıklı olmak üzere tarihin çok farklı alanlarına ışık tutan araştırmalar yapmaktadırlar.

Özellikle 1990’lı yıllarda sayıları nispeten çoğalmış sosyal tarih temalı araştırmalar, ilgi alanlarını ve kullanılan yöntemleri çeşitlendirerek devam etmektedir. Tarih araştırmalarından en fazla nasiplenen şehirler, şüphesiz büyük şehirler olmuştur. Yapılacak araştırmalar için çok sayıda yazılı kaynağın üretilmiş olması, tarihçilerin bu şehirlere yönelik ilgilerinin temel sebebidir. Bu durumun en güzel örneklerinden biri İstanbul’dur; şehir gerek Bizans gerekse Osmanlı döneminde herhangi bir şehirle kıyaslanmayacak derecede öne çıkmıştır. İki dünya imparatorluğuna başkentlik yapmış İstanbul, devasa nüfusu başta olmak üzere sahip olduğu diğer özellikleriyle Cumhuriyet döneminde de ilgi odağı olmaya devam etmiştir. Hem kaynak bolluğu hem de araştırmacıların şehre ilgisinin sürekli zinde kalması, böyle kapsamlı bir çalışmayı da mümkün kılmıştır. Bütün bunlarla birlikte, bu ciltte yer alan “Toplumsal Hayat” bölümü, İstanbul halkının yaşantısını tüm boyutlarıyla yansıtmak iddiasında değildir. Öncelikle belirtilmelidir ki, şehirdeki dinî hayat, bu kitabın başka bir bölümünü oluşturduğu için “Toplumsal Hayat” bölümünde dinî yaşayışa zorunluluk olmadıkça girilmemiştir. Yine birçok seçkin insanın sosyal hayatına ilişkin kesitler de, “Siyaset ve Yönetim” bölümünde ele alındığından, bu konulara “Toplumsal Hayat” bölümünde yer verilmemiştir. Öte yandan sayfaların sınırlılığı başta olmak üzere çeşitli nedenlerle toplumsal yaşam içinde ele alınabilecek birçok konu da bu cilde dâhil edilmemiştir. Toplumsal hayat, insanların yaşama dair her alanı kapsadığı için konuyla

ilgili sınırlama yapma zorunluluğu da sözü edilen tahdidin temel sebeplerinden biri olmuştur.

“Toplumsal Hayat” bölümü yedi kısımdan/ alt bölümden oluşmaktadır. Kısımlar çoğunlukla birden fazla konuyu içermektedir. İlk alt bölümde toplumsal katmanlar ele alınmaktadır. Dinî nitelikli olanlar dışındaki çeşitli toplumsal gruplar; seçkinler/ sıradan insanlar, hürler/köleler, şehirdeki askerî gruplar, hemşehricilik tabanlı yoğunlaşmalar ve benzeri tabakalaşmalar bu başlığın altında incelenmiştir.

Bizans’ın başkentinde kabaca, yüksek, orta ve düşük sınıflar şeklinde tabakalaşan nüfusun yüksek kısmı, imparator ve ailesi, yüksek devlet adamları, rütbeli memurlar ile yerel aristokrasiden; orta sınıf, şehirlerde ve kırsal kesimde yaşayan zengin ve orta hâllilerden; alt sınıf ise, hizmetkârlar, köleler ve yoksullardan oluşmaktaydı. Şüphesiz, Bizans başkentine dair, mesela mesleklere dayalı farklı tasnifler de yapılabilir: Yargıçlar, öğretmenler vd.

Osmanlı İstanbul’undaki toplumsal katmanlar da, en az Bizans dönemindeki kadar çeşitliliğe sahipti. Osmanlı dönemi, tek bir yazarın kaleme alamayacağı zenginlikte toplumsal grup ve kurumları içerdiğinden çok sayıda araştırmacının katkısıyla ortaya çıkmıştır. Toplumsal tabakalaşmayı servet dağılımına dayanarak işleyen bir araştırma ile toplumsal yapının en önemli unsuru olan aileyi (ve dolayısıyla üyelerini) ele alan yazılar, İstanbul’daki sosyal katmanların genel resmini çizmeyi amaçlamaktadır. İstanbul’un XVI. yüzyılın ortasında sayıları 10.000 civarında olan yeniçerileri ve merkezî ordunun diğer unsurlarını barındırması, bir sınıf olarak askerlerin de dikkate alınmasını zorunlu kılmıştır. İstanbul’daki birçok meslek kolunun ve bazı kurumlardaki personel yapısının hemşehricilik tabanlı oluşumu, bu konuya ilişkin yazıyı önemli kılmaktadır. İstanbul’a yönelik göç olgusuyla doğrudan ilişkili olan hemşehricilik ilişkileri, kefalet sisteminin hâkim olduğu Osmanlı İstanbul’unda kolayca yer edinmiştir. Bazı meslek kolları ile kimi devlet kurumlarında aynı kaza veya köyden olanlar, hemşehricilik yapılaşmasına dair önde gelen örnekleri teşkil etmektedirler. Hemşehricilik tabanlı oluşumlar Cumhuriyet döneminde de yoğun olarak devam

etmiştir. Gerek Osmanlı döneminde gerekse öncesinde, İstanbulluların gündelik yaşamında köleliğin önemli bir yerinin olduğu da ifade edilmelidir.

Sağlık ve yemek kültürüne ayrılan ikinci kısımda dokuz adet yazıyla İstanbul halkının sağlık hayatı ile yiyecek içecek kültürü ele alınmıştır. İstanbul'da ilk Hristiyan hastaneleriyle ortaya çıkan sağlık kuruluşları, Osmanlı dönemine gelindiğinde Bizans'ınkilerden farklı olarak vakıflar vasıtasıyla örgütlenmiş ve işletilmiştir. Klasik Osmanlı döneminde darüşşifalar ve tıp medreseleri olarak varlığını sürdüren sağlık kuruluşları, tıp anlayışındaki değişmelere paralel olarak zamanla dönüşmüştür. Bu süreçte darüşşifaların yerini tıp mektepleri, aktarların yerini eczaneler almıştır.

Sağlık başlığı altındaki yazılardan salgın hastalıklar ve karantina uygulamalarına dair olanı, bu alana katkı yapacak önemli çalışmalardandır. Söz konusu yazı, İstanbul'daki veba salgınlarına ilişkin ilk kapsamlı araştırma olma özelliği taşımaktadır. Yine Osmanlı dönemi İstanbul'undaki diş hekimliğini ele alan ilk derli toplu araştırma da bu kısımda bulunmaktadır. İlk zamanlar berberler vasıtasıyla yürütülen dişçilik faaliyetlerinin modern diş hekimliğine nasıl dönüştüğü bu makalede resmedilmektedir.

Bu alt bölümün dört yazısı ise, şehrin beslenme kültürüne odaklanmıştır. Üçü ana yazı, biri çerçeve yazı kategorisindeki çalışmalar, Bizans, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerine ait İstanbul yemek kültürünü incelemektedir. Bizans dönemi İstanbul mutfağının bir yönüyle otantik, diğer yönüyle farklı kültürlerden etkilenen yapısı, özgün fakat statik olmayan, etkileşimlere açık bir mutfak ortaya çıkarmıştır. Bizans mutfak kültürünün Osmanlı İstanbul'undaki yeme içme alışkanlıklarına tesiri henüz araştırılmış değildir. Ekmek başta olmak üzere, tahıl yemekleri, zeytin ve zeytinyağı, sebze ve meyveler, et ve bilhassa balık, kısmen süt ürünleri, Bizans dönemi İstanbul halk mönüsünün karakteristik özellikleri olarak sıralanabilir. Osmanlı dönemine gelindiğinde yine tahılın önde olduğu fakat etin ve süt ürünlerinin daha fazla itibar gördüğü, Konstantinopolislilerin çok fazla yağbet ettiği zeytin ve zeytinyağı ile kimi sebzelere ise Osmanlıların mutfaklarında nispeten daha az düzeyde yer verdiği görülmektedir. Et, süt ürünleri, tahıl ve dengeli bir biçimde sebze ve meyve tüketiminin hâkim olduğu klasik dönem İstanbul mutfak kültürüne ait alışkanlıklar, Avrupa tesirinin belirginleştiği XIX. yüzyılda bile büyük ölçüde varlığını devam ettirmiştir. Bu devamlılığa rağmen XIX. yüzyıl karşı konulamaz bir değişim yüzyılıdır ve

İstanbul mutfağı da bu sürecin etkilerine müstağni kalamamıştır. Beslenme kültüründeki değişimin iki temel ayağı vardı: Amerikan menşeli ürünlerin yemek yapımında etkin bir biçimde kullanılması ve Avrupa'dan ithal edilen yeni ürünlerin mutfaklarda tercih edilmeye başlaması. Ayrıca alafranga sofrası düzeninin Osmanlı başkentinde yaygınlık kazanmaya başlaması da önemli bir yenilik olarak zikredilmelidir.

XIX. yüzyıldaki değişim süreci bir sonraki yüzyılda da devam etmiştir. Erken Cumhuriyet döneminde alafranga sofrası düzeni ve adabının kabulü, kimi Fransız yemekleri ile pastacılık tekniklerinin İstanbul mutfağına girişi, Türk mutfağındaki nispi değişimin dikkate değer örnekleridir.

XX. yüzyılın ikinci yarısında ise, gıda sanayiindeki gelişmeler ve ülkenin özellikle 1980'lerde küresel ekonomiye entegrasyonu sonucunda bir taraftan yiyecek içecekler biçim değiştirirken diğer taraftan yeni ürünler mutfaklarda yer bulmaya başlamıştır.

Ancak son iki yüzyılda yaşanan değişimlere rağmen -şerbet ve salça gibi önemli unsurlar göz ardı edilirse- Türk mutfağında devrimsel nitelikli bir dönüşümün yaşanmadığı, kimi evrilmelerin ortaya çıktığı söylenebilir. Günümüzde de devam eden tahıl, et ve süt ürünlerine dayalı beslenme tarzı, Orta Asya'dan taşınan alışkanlıklardır. Osmanlı klasik döneminde tüketilen birçok yemeği, İstanbul'da olmasa bile Anadolu'nun bazı yörelerinde hâlen tatmak mümkündür. Türk mutfağında sakatatın günümüzde de etkin bir yere sahip olması yine devamlılığı göstermektedir.

Bu bölümünün üçüncü kısmı, İstanbul halkının giyim kuşam ve merasim/eğlence kültürlerini kapsamaktadır. Başkent oluşu nedeniyle İstanbul hem Bizans hem de Osmanlılar döneminde giyim kuşam konusunda estetik ve zenginliği yansıtmış, her iki dönemde de merkezî ve öncü bir role sahip olmuştur. Hatta bu özelliğini, başkent olma vasfını yitirdiği Türkiye Cumhuriyeti döneminde bile devam ettirmiştir.

Bizans dönemine yani IV. yüzyılın ikinci yarısından XV. yüzyılın ortalarına kadar olan döneme ait giyim kuşam unsurlarını (*taga, camisa, dalmatica, segmento, clavi, latyclavi, tunica, penula* vs.) görüyoruz. Bunlar arasında sürekliliği gösteren *fainôlés* (fanila) ile Bizans'ın giyim kuşam konusunda tamamen otantik bir kültür oluşturmadığını, Fars kültüründen etkilendiğini (özellikle V-VII. yüzyıl arasında) gösteren *kûlah* ilginç örneklerdir.

Osmanlı dönemine gelindiğinde, giyecekler konusunda temel bir ayrışmanın varlığı dikkat çeker. Zira Osmanlı halkının giyim kuşamı İslamî esaslara

dayanmaktaydı. Bununla birlikte Bizans ve Yakın Doğu mirasının nispi bir etkisi de mevcuttu. Öte yandan XIX. yüzyılın ikinci yarısı ve Cumhuriyet dönemlerinde, en azından seçkin muhitlerde giyim tarzını belirleyen en önemli etken moda idi. Moda yoluyla söz konusu dönemlerde, özellikle XX. yüzyılda Avrupalı merkezlerdeki eğilimlerin belirgin etkisiyle biçimlenen giyim tarzı sık sık dönemsel değişimler gösterdi. Bazen dar bazen geniş yaka/paça, bazen de açık veya kapalı tarz hâkim eğilim oldu.

Bizans toplumsal yaşamında sert kurallar söz konusu olmakla birlikte eğlence amaçlı gösteriler özendirildiği için Konstantinopolis'te halk merasimleri ve eğlenceye dair çok sayıda örnek yer almaktaydı. Roma döneminden beri kutlanan Bota, Bryta, Broumalia, Mayoumas ve Rozelia gibi organizasyonlarda gerçekleştirilen kurban kesimi, ziyafetler ve şenliklerle cezbedici hâle gelen yortular, karnaval (Oi Apokries) ve düğünler Bizans başkentinin sakinlerinin önde gelen eğlence ve tören araçlarıydı. Hristiyanlık inancının kazandıracağı esneklik, önceki dönem Bizans toplumunda olmadığı için Konstantinopolis'teki sıradan halka yönelik eğlencelerin oldukça sınırlı sayıda kaldığı anlaşılmaktadır.

Sözü edilen sınırlılık seçkinler için pek de geçerli değildi. Yalnızca çok sayıda resmî törenin yapıldığı Hipodrom'da gerçekleştirilen araba yarışları bile bu tespiti doğrulayan en önemli örnektir. Maviler, Yeşiller, Kırmızılar ve Beyazlar adındaki takımların yarışları aslında sportif olmaktan çok siyasi ve dinî iktidar mücadelesinin yansımasıydı ve bu nedenle yarışlar sembolik değeri oldukça yüksek faaliyetlerdi.

Osmanlı dönemine gelindiğinde İstanbul'daki merasim/eğlence kültürü biçim değiştirmiş görünmektedir. Resmî törenler dışındaki merasim ve eğlence kültürü, gösteri ve sahne sanatlarından çeşitli oyun faaliyetlerini içine almaktadır. Hokkabaz, şişebaz, çemberbaz oyunları ile karagöz oyunu, orta oyunu, meddah oyunu ve tiyatro bu çerçevede anılabilir. Bununla birlikte halk için mesire alanlarında düzenlenen tören ve eğlenceler, önceleri seçkin sınıfların daha sonra kırsal kesimlere kadar uzanan toplumsal kesitlerin hem sohbet etmek hem de eğlenmek için düzenledikleri Helva Sohbetleri bu minvalde değerlendirilebilir. Osmanlıların eğlence faaliyetlerine özellikle Lale Devri'nde yoğunluk kazandırdıkları fark edilmektedir. XVIII. yüzyıl boyunca yoğunlaşan ve çeşitlenen halk tören ve eğlence hayatı, takip eden yüzyıl ve XX. yüzyılda da hız kesmeden devam etmiştir. Cumhuriyet döneminde yapılan tören ve eğlencelerin öncelerden farklı yanı, bunların “Doğulu

toplum”la “Batılı devlet” arasındaki yakınlaşmayı sağlayacağı umulan araçlar olarak kullanılmış olmalarıdır.

Dördüncü kısım; İstanbulluların sosyalleşmesi, sosyalleşme mekânları ve insanların davranış biçimlerini belirleyen adabımuaşeret kurallarına dönük makalelerden oluşmaktadır. İçecek, temizlik ve ticaret çerçevesindeki üç ana toplumsal pratikten doğan kahvehane, hamam ve çarşılardan hareketle işlenen sosyalleşme mekânları, İstanbulluların bir araya geldiği, birbirlerinden etkilendiği alanlardı. Şüphesiz kahvehaneler sadece sosyalleşme mekânı olarak kalmadı. Yönetimleri yakından ilgilendiren kamuoyu oluşturma mekânları olarak da rol üstlendi. XVI. yüzyıl ortalarında açılmaya başlayan kahvehaneler, XIX. yüzyılda şehrin tamamına yayılmış; şehir âdeta büyük bir kahvehaneye dönüşmüştü. Bu kadar çok sayıda kahvehane; “devlet lakırdısı”nın yapıldığı mekânlar olarak yönetimin gözünden beri kalmadı.

Sadece erkeklerin gidebildiği kahvehanelere karşılık İstanbul hamamları, hem erkekleri hem de kadınları ağırlayabilmekteydi. Sosyalleşme imkânları açısından hamamlar şüphesiz kadınlar için çok daha önemli görünmektedir. İstanbul kadınları, aralarında düzenledikleri ev oturumlarıyla, mesirelerde yaptıkları gezinti ve pikniklerle, nispeten çarşı pazar dolaşmalarıyla ve nihayet grup hâlinde gerçekleştirdikleri hamam eğlenceleriyle sosyalleşme imkânı bulabiliyorlardı.

Kadınların hamam ziyaretleri, eğlenceli ve ikramlı gerçekleştiği için erkeklerinkinden daha cezbediciydi. Bizans döneminde *agora*, *embolos*, *ergasterium* adlarıyla anılan alışveriş mekânları Osmanlılarda *çarşı*, *bedesten*, *arasta*, *han* şeklinde isimlendirildi. Son elli yılda ise süpermarket, hipermarket ve AVM'ler bu geleneksel yapılarda değişime neden oldu. Bütün bu mekânlar tarih boyunca insanların gündelik ihtiyaçlarını karşılamak için uğramak zorunda oldukları noktalardır. Hatta çarşılar âdeta hayatın aktığı yerlerdi.

Gerek bu sosyalleşme mekânlarında gerekse buraların dışında kalan mekânlarda insanların davranışlarını biçimlendiren muaşeret kuralları her zaman var oldu. İstanbul'da XIX. yüzyılda alafranga kurallarının gelişimiyle birlikte alaturka, alafranga veya her ikisini mecz ederek davranan/davranmak zorunda hisseden insan profili ortaya çıktı. İnsanlara yeni kuralları öğretmek üzere çok sayıda adabımuaşeret kitabı basıldı. Başkentlilerin davranış kalıpları, kent yaşamındaki dönüşümlere paralel olarak değişmiş fakat onlar her dönemde kibar ve nazik olmaya özen göstermişlerdir.

Yangın, deprem ve sel gibi afetler ile gündelik yaşamı olumsuz etkileyen fırtına ve şiddetli kış gibi diğer toplumsal kriz anları ve gerek böyle zamanlarda gerekse rutin günlük yaşamda sosyal yardımlaşma anlayışı ve kurumları beşinci kısımda ele alınan konulardır.

Afet denince, İstanbul bağlamında ilk akla gelen yangınlardır. Her dönemde kalabalık bir nüfusa ev sahipliği yapmış İstanbul'da ahşap mimari yapıların hâkimiyeti, şehirdeki yangın sayısını artıran önemli bir unsur olmuştur. Deprem ve salgın hastalıklarla karşılaştırıldığında yangınlar şehrin nüfusunu dramatik şekilde etkilememiş olmakla birlikte, yangınlar belli sayıda insanın yanı sıra çok sayıda canlı türünün ve değerli malların kaybı anlamına geliyordu. Yangın, ancak betonarme ev kültürünün yaygınlaşması ve itfaiye teknolojisinin gelişmesiyle birlikte İstanbul halkının kâbusu olmaktan çıkmıştır.

Yangınla karşılaştırıldığında etki alanı daha geniş ve sebep olduğu ölüm sayısı oldukça yüksek olan depremler İstanbul'un beklenmeyen misafirleri gibidir. Gerek Bizans gerekse Osmanlılar dönemindeki birçok depremde İstanbul âdeta yerle bir olmuş, harabe şehir hâline gelmiştir. Ortalama yüz yılda bir tekrar eden ana depremlerden sonuncusu 1894'te olduğu için yakın gelecekte yıkıcı bir deprem daha beklenmektedir.

Dere yataklarının kapatılmasından dolayı günümüzde etkili olan su baskınları, önceki dönemlerde çok fazla korkulan ve gerçekleşen olaylar değildi. Ancak küresel ısınmanın etkisiyle günümüzde rastlamadığımız şiddetli kışlar, hem Osmanlı hem de Bizans dönemi İstanbul'unda belli aralıklarla şahit olunan durumlardı.

Her afet ve kriz, sayısız acı ve sıkıntı getirirdi. Buna karşılık geride kalanlar, bin bir sorunla mücadele edenler, olumsuz süreci sabırla aşmak zorundaydılar. Hristiyan ve Müslüman toplumlarda bu tür afet ve krizlere farklı anlamlar yüklenmesi, belki de insanların sabrını pekiştiren bir unsurdur. Bilindiği gibi, gerek Bizans gerekse Osmanlı toplumlarında, bütün bu afet ve kriz üreten vakalar ilahi bir uyarıcı olarak değerlendirilmiştir.

Gerek afet ve krizden etkilenen insanlar gerekse normal hayatında yardıma ihtiyaç duyanlar için Osmanlı tarihi boyunca yardım faaliyetleri organize edilmiştir. Klasik dönem boyunca ağırlıklı olarak vakıflar vasıtasıyla yürütülen bu yardım faaliyetleri Tanzimat'la birlikte nitelik değiştirdi, vakıflar dışında yeni yardım kurumları oluşturuldu. Dilenciliği önlemek üzere kurulan Darülaceze, her şehirde kurulan darüleytamlar, Hilal-i Ahmer ve Fukaraperver cemiyetleri ve XX.

yüzyılın ilk çeyreğinde savaş mültecileri ve muhacirler için kurulan İstanbul Muavenet-i İctimaiye Müdüriyeti bu minvalde anılabilecek örneklerdir. XX. yüzyılda sosyal yardım faaliyetleri Kızılay ile kimi vakıf ve dernekler ile kurumsal/kişisel organizasyon vasıtasıyla yürütülmektedir.

Altıncı kısım İstanbul çocukları ve şehirdeki spor aktiviteleri üzerine yoğunlaştı. Osmanlı çocukları, en az araştırılan alanlardan biridir. Çalışmaların yetersiz oluşu, Osmanlıların çocuklara yeterince önem vermedikleri gibi bir algının oluşmasına sebep olmuştur. Bu kısımda yer alan yazılar, bu algının doğru olmadığını ortaya koymaktadır. Osmanlılar, kendilerinden önceki tecrübeyi de kullanarak çocukların bakımı ve eğitimi konularına önem vermişlerdir. Hatta çocuklara yönelik hazırlıklar doğum öncesinde başlar, doğumla birlikte yoğunlaşarak devam ederdi. Yapılan birçok düzenleme, imparatorluğun tamamında geçerli hâle geldiği için Osmanlı çocukları ve çocukluk konusunda ortak bir dil oluşmuştu. Şüphesiz İstanbul çocukları, bakım, eğitim ve yetiştirilme konularında başka çoğu şehirdeki çocuklara göre daha avantajlı konumdaydılar. Oyuncak imkânları açısından bakıldığında bile bu iddia oldukça isabetlidir.

İstanbul'un spor tarihi, ilginç süreklilik ve kopuşların tarihidir. Bizans İstanbul'unda spor ve eğlence birbirine girmiş iki olgu gibidir. Konstantinopolis, spor geleneğini Yunan ve Roma mirasına dayanarak oluşturdu ancak bu iki kültürün kimi spor alışkanlıklarını terk etti. Bununla birlikte süreç içinde Türklerin ve Perslerin bazı oyunlarını İstanbul'a taşıdı. Gladyatör dövüşleri eski oyunlardan biriydi fakat şiddetli yaralanmalara ve hatta ölümlere neden olduğundan Bizans döneminde yasaklandı. Güreş, boks, atletizm, okçuluk, atlama ve disk atma gibi sporlar, Konstantinopolis'in önde gelen spor aktiviteleriydi. En önemli spor merkezi Hipodrom; buradaki en dikkat çekici sportif faaliyet ise siyasi içeriği de olan araba yarışlarıydı.

Türk yönetimindeki İstanbul'un spor faaliyetleri İslam'ın izin verdiği aktivitelerle sınırlanmış; daha çok vücut kaslarını geliştirici ve savaşa hazırlayıcı sporlara ağırlık verilmiştir. Bu minvalde okçuluk, güreş, binicilik ve cirit gibi kökleri Orta Asya'ya kadar uzanan sporlarla avcılık, lobut atma, matrak, tüfek atışı, tomak, gürz atma, koşu sporları, yüzme ve bazı su sporları Osmanlı klasik dönem İstanbul'unu temsil eden sportif faaliyetlerdir. Batılılaşma ve Cumhuriyet dönemlerinde ise, eskilerden bir kısmı göz ardı edilmiş; yerine jimnastik, futbol, voleybol, basketbol, hentbol, eskrim, boks, halter,

golf, Uzak Doğu sporları, bisiklet ve motor sporları yaygınlaşmıştır.

XX. yüzyıl futbolun belirgin bir biçimde öne çıktığı toplu sporların yüzyılı olmuştur. Bu durum nispeten günümüzde de geçerliliğini korumaktadır.

Yedinci yani son kısım, birbirinden farklı üç konuyu içermektedir: İstanbul bahçeleri, şehirde işlenen suçlar, suçlular ve verilen cezalar ile XVIII. yüzyılda yoğunlaşan teftişler.

İstanbuluların günlük hayatında önemli bir yere sahip olan, barındırdığı çiçek, ağaç ve canlılar dolayısıyla bir gezinti, rahatlama ve hatta avlanma mekânı olan İstanbul bahçeleri gerek Bizans gerekse Osmanlı döneminde şehri karakterize etmiştir. Özellikle hassa bahçeler, halkın ziyaretine açık olanlara göre, çok daha görkemli ve cezbediciydi.

Bu kısımda yer alan suçlarla ilgili araştırma, şehirdeki suçların ağırlıklı olarak bekârlar tarafından işlendiğini göstermektedir. İşlenen suçların bazıları; cinayet, yaralama, casusluk, eşkıyalık, fuhuş, ırza tasallut ve içki içmektir. Bazı suçların cezaları sabit ise de birçok ceza suçun işleniş biçimi, işleyenin durumu gibi değişkenlere bağlı olarak biçimlenirdi.

Hem İstanbul'da suçun oluşumunu engellemek hem de esnaf kollarını ve hizmet gruplarını disipline etmek için şehirde ihtiyaç duyuldukça teftiş yapılırdı. Bu teftişlerde araştırılan en önemli nokta, muhatapların ikameti veya çalışması için kefilinin olup olmamasıdır. Osmanlılarda her dönem ve her alanda kullanılan kefalet sistemi, bir çeşit sosyal uzlaşım aracıydı. Yapılan teftişlerde kefil olmayanlar, işten el çektirilirdi veya şehirde bulunması bile tehlikeye girebilirdi. Bu tür yoklamaların temel sebebi, şehirde yaşayacakların bir şekilde bir grubun parçası olarak teşhis edilebilir olması yani devlet açısından meçhul kalmamasıdır.

Tarihi boyunca iki büyük imparatorluğa başkentlik yapmış ve yüz yıla yakındır da ülkenin en büyük şehri olarak varlığını sürdüren İstanbul'daki toplumsal yaşamın izlerini süren araştırmaların yer aldığı bu bölüm, tarihsel gerçekliği tümüyle çerçeveleme ve toplumsal olguları bütünüyle ele alma iddiasında değildir. Ancak bu bölümdeki makaleler, Bizans döneminden günümüze kadar İstanbul'daki toplumsal yaşam unsurlarının önemlilerini irdelemiş ve büyük resmin oluşabilmesine gerçekçi katkılar sunmuşlardır. Diğer taraftan bu bölümdeki makaleler, zaman zaman seçkinlerinkine de yer vermekle birlikte, ağırlıklı olarak sıradan insanların yaşadıkları gerçeklikleri ele almışlardır. Bu bölümü, şu hâliyle, sıradan insanların gündelik hayatının daha

fazla görünür olduğu bir resim çizmekte ve dolayısıyla tarihin elitler tarafından yapıldığı düşüncesinin tarihsel gerçekliğin boyutlarını daraltıcı/sınırlayıcı etkisini ortadan kaldırmaktadır.